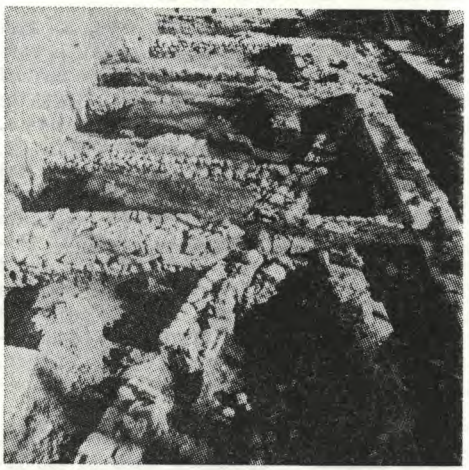
RIMSKA DOBA

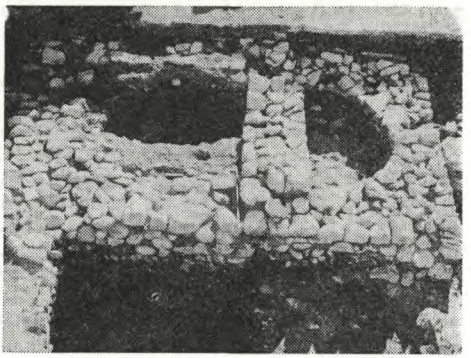
AJDOVŠČINA. — Zaščitna izkopavanja so potekala na zemljišču s. kraka nekdanje Bratinove hiše, na delu parc. št. 481 k. o. Ajdovščina, ki leži znotraj j. stranice obzidja Castra in v bližini rekonstruiranega stolpa ob kinodvorani. Povod za izkopavanja je bila gradnja tržnice in stanovanjskega objekta na tem mestu, odtod tudi vzrok za etapnost del in vse, s tem povezane posledice za arheološke rezultate. Kopali smo nekaj dni v septembru in otkobru, ostalo pa novembra in decembra 1984. V aprilu 1985 smo opravili še izkop za kineto, potem ko je bil sprejet naš predlog o prezentaciji dela izkopanin. Stroške izkopavanj je pokrila Občinska kulturna skupnost Ajdovščina, deloma tudi investitor gradnje; delo je potekalo v organizaciji Zavoda VNKD v Novi Gorici.

Doslej raziskana površina okrog 285 m^2 predstavlja slabo polovico prostora, kjer so raziskovanja znotraj j. vogala Castra možna, zato načrtujemo nadaljevanje v prihodnjih letih. Prav zato naj se tukajšnje poročilo obravnava zgolj kot prva informacija o stavbnih ostalinah in o predlogu njihove prezentacije, ki je že vključen v projekt novogradnje na tem prostoru.



Sl. 21. Ajdovščina — izkopno polje od zahoda z obema smerema gradbenih faz v stavbi I (leta 1984)

Fig. 21 Ajdovščina — the excavation site seen from the west with both directions of the building phases in the building No. I (in 1984)



Sl. 22. Ajdovščina — stavba II s prizidkom od severa

Fig. 22 Ajdovščina — building No. II with its lean-to, seen from the north

V odkopu sta bili ugotovljeni dve antični gradbeni fazi.

Za starejšo fazo, datirano z novci (okrog 268—270 n. š. — post quem non), ugotavljamo dve stavbi, obe odkopani le deloma:

— večja stavba ima odkopano j. stranico v dl. okrog 20 m in v sredini predelni zid v znani dl. 5,70 m. V z. prostoru so ohranjeni sledovi maltnega estriha kot edine hodne površine. Zidovi so grajeni iz večjih rečnih oblic, maltno vezivo je slabo ohranjeno. Praviloma so ohranjeni le temelji zidov, položeni na izravnano podlago, le v dveh krajših odsekih je zid ohranjen v treh vrstah (vi. okrog 0,45 m). Kulturna plast je skromna;

— manjša stavba je skromneje ohranjena, v celoti odkopana sz. stena je dl. 3,20 m, sv. in jz. sta ohranjeni v dl. 1,5 m; stavba je na vsej ohranjeni površini temeljena na okrog 0,50 m db. plasti zloženih oblic, iz katerih so grajeni tudi zidovi. Posebnost predstavlja stopničasta razširitev s. vogala stavbe na v. stranici — dve stopnici premoščata vi. od vrha temelja do nivoja opečnega tlaka, ki obdaja objekt s s. strani. Funkcija te gradbene posebnosti ni pojasnjena, ker je odkop tod omejen.

Z izgradnjo castruma z obrambnim obzidjem, ki pogojuje pravokotno urbano mrežo, se je spremenila tudi delitev prostora za gradnjo, iz česar izvira spremenjena usmeritev zgradb. Pogoj za

usmerjeno gradnjo je bilo očitno tudi rušenje starejših stavb, ponekod do temeljev, ponekod v celoti, kar je bilo na našem izkopišču lepo vidno. Starejša gradnja je pogojena s klimatskimi razmerami v Vipavski dolini (predvsem burjo) in leži v smeri V-Z, mlajša je pogojena z linijo obzidja in se premakne z osnovno stranico proti S, s čimer je bila bolj izpostavljena vetru. V mlajši fazi se spremeni tudi način gradnje. Odslej gradijo praviloma z izbranimi, delno obdelanimi lomljenci srednjih velikosti, le tu in tam, predvsem v temeljih je še najti prodnike. Malta je trdna in zelo dobro ohranjena. Temelji so gl. do 1,20 m in zelo masivni, zidovi so debelejši (od 0,80 do 1,10 m) od starejše gradnje (od 0,60 do 0,70 m). Kulturna plast je tudi v mlajši fazi skromna, najdb je za ajdovske razmere presenetljivo malo. Iz mlajše faze imamo:

— stavbo I: odkopana na površini 16,5 × 8,5 m, odkrit je jv. vogal in nekako v sredini predelna stena stavbe, ki se po gradnji in dimenzijah v ničemer ne razlikuje od obodnih sten. Antična hodna površina ni zanesljivo dokazana. Tloris tega objekta je najboljši primer spremenjene usmeritve gradnje v mlajši fazi, saj stoji na mestu večje stavbe iz starejše faze, katere temelje sledimo povsod zunaj mlajših zidov in pod tlakom prostorov v stavbi II.

Obenem je bilo ugotovljeno, da so temelji stavbe I služili objektu s poznosrednjeveško kulturno plastjo in stavbnimi elementi iz polpretekle dobe, s čimer je dokazana kontinuiteta urbanega rastra od antike do današnjih dni, saj je Bratinova hiša na tem mestu stala na antičnih temeljih. Če upoštevamo rezultate izkopavanj na j. in z. stranici j. kraka hiše, potem moremo gledati v s. steni že tudi linijo s. stene stavbe I in v z. steni temelje z. antične stene, tembolj, ker je linija obokanega kanala sicer prerezala temelj jz. vogala stavbe I. Ob upoštevanju te domneve smemo zarisati tloris celotne zgradbe na okrog 17,5 × 9,5 metra (= stavba I).

— stavba II je z izkopom zaenkrat še zelo omejena, na 10 × 3,6 m, vendar menimo, da bomo z načrtovanim izkopom v j. delu odprli v celoti vsaj njeno z. polovico. V liniji jv. vogala stavbe I je na z. steno stavbe II naslonjen prizidek 4,20 × 3,50 m, z dvema prostoroma, od katerih je eden poglobljen z vrisanim apsidialnim zaključkom, brez tlakov in ometa. Drugi je manjši, skoraj kvadrat, 1,70 × 2,30 m, z zelo kvalitetnim tlakom iz maltnega estriha, ločen od poglobljene apside z nizkim zidcem. Tlak v tem prostoru je bil trikrat obnovljen, zadnji je datiran z Maksencijevim novcem na okrog 350. leto.

Z odkopom za kineto, potrebno za novogradnjo, smo prvotni izkop na tem mestu razširili za 1 m proti J in odkrili del j. prostora stavbe II, kjer je hodna površina enak maltni estrih kot v prizidku, prav tako trikrat obnovljen in to v istih stratih, kar kaže na dolgotrajnejšo uporabo stavbe. S. prostor v stavbi II je prav tako prekrival maltni estrih, dokumentiran v dveh stratumih, vendar se po strukturi razlikuje od prej omenjenih.

Mlajši gradbeni fazi pripada izgradnja kanalizacijske mreže castruma: med stavbama I in II in vzdolž j. stene stavbe I je vodil pokrit kanal, grajen iz kamnitih plošč — ohranjen je le fragmentarno in vodi v smeri pravokotno na obzidje. Znotraj j. stranice obzidja in kot rečeno, tik ob domnevnem jz. vogalu stavbe I vodi zidan obokan kanal, grajen iz kamnitih plošč. Odkopan v dl. 2,10 m, notranja vi. oboka je 0,50 m.

Izkopavanja iz leta 1965 (VS 10, 1966, 195), ki so bila zaradi tedanjih okoliščin v glavnem omejena na beleženje najdb, nam ne dajejo dovolj podlage za navezavo sedanjih odkritij na prostor znotraj jz. stolpa. Gotovo pa so potrdila Petrujevo tezo o zazidavi tega prostora že pred izgradnjo castruma (VS 10, 134), veliko pa pričakujemo od nadaljevanja raziskav na j. polovici izkopišča, ki nam je na prostoru nekdanje Bratinove hiše in pripadajočega dvorišča na voljo, saj bodo rešile ključno vprašanje o poteku j. stranice obzidja.

Konservatorska valorizacija stavbnih ostalin: za ohranjevanje sledov antičnega urbanega rastra, ki sicer v današnjem mestu ni ohranjen, je pa zanimiv glede na dokaj ohranjeno obzidje poznoantične utrdbe, se nam je zdelo predvsem pomembno vztrajati na ohranjevanju linije pozidave znotraj j. stranice obzidja, še posebej zato, ker je sedaj dokazana kontinuiteta te pozidave preko srednjega veka vse do danes.

Za prezentacijo arhitekture in situ smo ovrednotili kot dovolj pomemben prizidek z vpisanim apsidialnim zaključkom, ker predstavlja dokaj redek in slikovit stavbni element, obenem smo se zavedali dejstva, da znotraj povsem pozidanega prostora v Ajdovščini nimamo več veliko možnosti za izkopavanja, še manj pa za morebitno prezentacijo v objektih s širšim namenom. Za omejeno prezentacijo je odločalo tudi dejstvo, da so bile možnosti vključevanja izkopanin v načrtovani javni prostor tržnice omejene.

Z obema osnovnima zahtevama smo, kot zaenkrat kaže, pri načrtovalcih in investitorjih uspeli. Antično zidovje in tlak v prizidku z apsido bodo restavrirani z ustrezno metodo in s celotnim tlorisom vključeni kot poseben prostorski element v tržni prostor, ločen od njega z zasteklitvijo. Ta prostor naj bi bil namenjen razstavljanju posebnih eksponatov ali omejeni reklami, o izvedbenih delih bomo še poročali. — N. O.

Vanda Ščuka, Vilharjeva 1/a, Ajdovščina, hrani v zasebni lasti okroglo opeko z žigom, najdeno po zatrjevanju lastnice pri zemeljskih delih med leti 1930 in 1935 na območju za sedanjo Pilonovo galerijo.

V neposredni bližini so bile konec 19. oziroma na začetku 20. stoletja najdene na grajskem dvorišču enake opeke v funkciji gradbenega elementa suspenzure (Archeografo Triestino 32, 1908, 287 s) in ena 1968 pri raziskovanju gradbene jame objekta blagovnice Nanos, ravno tako na območju grajskega dvorišča (neobjavljeno).



Sl. 23 Ajdovščina — rimska opeka z žigom
Fig. 23 Ajdovščina — a Roman brick with a stamp



Sl. 24. Celje, Trg V. kongresa (izkopavanje 1980) — poslikan stenski omet s predstavo mladeniča iz konca 1. stoletja
Fig. 24 Celje, Trg V kongresa (V Congress Square) (excavations in 1980) — a painted wall plastering representing a young man from the end of the 1st century

Okrogla opeka z žigom iz svetlo rjavo rdeče žgane gline. Pozitiven — reliefen, žig v okviru. Pr. opeke 22 cm, vi. 9 cm, dl. okvira 12,3 vm, vi. do 3,7 cm, vi. črk od 2 do 2,8 cm.

Žig ni razvozlan; P. Sticotti ga je skušal prebrati kot Eros. Enake žige na okroglih opekah stebrov suspenzure velikih oglejskih term, zgrajenih v 2. polovici 3. stol., bere L. Bertacchi kot TI. EUROS (Aquileia Nostra LII, 1981, 47). — B. Ž. T.

CELJE. — Vogal Savinove ulice in Trga V. kongresa. Zaščitna arheološka izkopavanja smo opravili na parc. št. 2069 k. o. Celje med 24. 10. in 26. 11. 1980. Na zemljišču, kjer je stala stara kresija, je bilo skozi stoletja več gradenj. Najprej so minoriti zgradili križni hodnik samostana. Njegovi temelji so uničili antično kulturno plast; kot gradbeni material so uporabljali skoraj izključno rimske reliefne in napisne marmorne bloke. Nato so gradili temelje kresije. Med okupacijo so zgradili ob Savinovi ulici zaklonišče. Za našo raziskavo je ostalo le še 100 m^2 na dveh mestih. Prvo ploskev